

velikih historiografskih cjelina. Prvu skupinu čine pregledi i sinteze povijesti predmoderne Europe i Mediterana, nezaobilazne studije koje neće biti relevantne samo istraživačima, već i studentima doktorskog studija "Povijest stanovništva" (npr., F. Braudel, G. Barraclough, E. Brehier, N. F. Cantor, C. M. Cipolla, G. Duby, H. Pirenne). Drugu skupinu čine, za dubrovačke studije možda još važniji, temeljni pregledi povijesti srednjovjekovne i renesansne Italije (npr., T. W. Blomquist, G. Cherubini, P. Laven). Treću cjelinu čine studije iz venecijanstike i firentinistike, koje predstavljaju ključan komparativni materijal za izučavanje povijesti Dubrovnika (npr., R. A. Goldthwaite, L. Martines, P. G. Ruggiers, W. J. Bouwsma, G. Cozzi, M. Knapp, R. C. Davis, R. Finlay). Četvrtu skupinu čini bogata kolekcija monografija o povijesti jugoistočne Europe i Bizanta, dakle, drugog temeljnog konteksta za dubrovačku povijest (npr. H. C. Evans, J. V. A. Fine, T. E. Gregory, Ch. i B. Jelavich, D. Obolensky). Petu tematsku cjelinu tvore studije iz povijesti predmoderne Središnje i Istočne Europe, osobito Rusije (npr., R. A. Kann, Z. V. David, J. Fennel, H. Birnbaum, B. Bobrick, R. O. Crumme, B. Dmytryshyn). Šestu cjelinu čine studije posvećene povijesti napoleonske epohe, osobito diplomaciji i politici tog razdoblja (L. Bergeron, J. Blackburn, M. P. Driskel, G. Ferrero, A. Horne). Konačno, posljednju skupinu čine objavljeni povijesni izvori, osobito klasici poput Konstantina Porfirogeneta, Livija ili Homera, ali i transkripcije odluka mletačkih Vijeća. Većina djela u kolekciji posvećena je srednjem i novom vijeku, a što se tiče povijesnih poddisciplina najčešće pripadaju u političku, socijalnu i gospodarsku povijest.

Donacija profesora Krekića od iznimnog je značenja za Zavod i njegove djelatnike, ali i za proučavanje dubrovačke prošlosti uopće. Naime, teže dostupne, a iznimno važne publikacije iz ove zbirke bit će spremne za konzultaciju svim proučavateljima Dubrovnika, kao i studentima doktorskog studija "Povijest stanovništva". Treba posebno istaći činjenicu da zbirka profesora Krekića ispunjava jednu značajnu prazninu u inače bogatoj biblioteci Zavoda. Dok zavodska knjižica predstavlja impresivnu kolekciju historiografije na hrvatskom i drugim jezicima jugoistočne

Europe te brojnih vrijednih starijih izdanja, ono što je nedostajalo upravo je bogata međunarodna literatura o povijesti Mediterana, jugoistočne i istočne Europe. Taj nedostatak sada je upotpunjen specijalističkom kolekcijom koja, kao što je spomenuto, zacijelo spada među najbogatije u Hrvatskoj. Stoga treba izraziti duboku zahvalnost profesoru Krekiću koji je još jednom dao izniman i trajan doprinos proučavanju dubrovačke i mediteranske prošlosti. Generacije istraživača profitirat će od ove altruistične geste.

Lovro Kunčević

Osvrti i kritike

Zlata Blažina Tomić i Vesna Blažina, *Expelling the plague. The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik, 1377-1533*. Montreal-Kingston-London-Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2015, 362 str.

U seriji *Studies in the History of Medicine, Health and Society*, koju financijski podupire ugledna karitativna organizacija *Associated Medical Services Inc.* (Kanada), kao 43. svezak u nizu objavljena je monografija u koautorstvu majke i kćeri Blažina. Kruna je to dugogodišnjeg istraživanja započetog prije više od dva desetljeća. U začecima ove knjige nalazi se doktorska disertacija *Uloga javnih zdravstvenih službenika - kacamorata, vijeća i medicinske profesije u sprečavanju kuge u Dubrovniku u prvoj polovici 16. stoljeća*, koju je Zlata Blažina Tomić obranila na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2001. godine pod mentorstvom akademika Tomislava Raukara i prof. dr. sc. Biserke Belicza. Zanimljivost teme disertacije privukla je pozornost urednika Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, pa su rezultati istraživanja, znatno prerađeni, prošireni i nadopunjeni, objavljeni 2007. u obliku monografije pod naslovom *Kacamorti i kuga: Utemeljenje i razvoj zdravstvene*

službe u Dubrovniku. Zlata Blažina Tomić nije se zaustavila nakon objavljivanja te zapažene knjige, nego je s nesmanjenim istraživačkim žarom uz pomoć suistraživačice nastavila znanstveni rad. Plod tog predanog rada je monografija *Expelling the plague. The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik 1377-1533*, englesko izdanje knjige *Kacamorti i kuga*, obogaćeno s nekoliko novih poglavlja, naglašenog komparativnog pristupa, revidirane i ažurirane bibliografije i u svemu prilagođeno međunarodnoj publici.

Knjiga je podijeljena na dvanaest poglavlja. Obogaćena je s 33 slikovna prikaza među kojima su crno-bijele fotografije, nažalost, nešto slabije kvalitete, i četiri tablice. Sadrži popis vrela, literature i kazalo. Bilješke su smještene na kraj glavnog teksta i podijeljene po poglavljima, što nenaviklu čitatelju može donekle otežati praćenje. Uvodnom poglavljju prethode tri kraća teksta: o najčešćim latinskim, talijanskim i hrvatskim inačicama imena dubrovačkih vlasteoskih obitelji, o načinu izgovora glasova u hrvatskim nazivima naselja i imenima osoba koje bi anglofoni čitatelji, zbog nepoznavanja jezika, mogli pogrešno pročitati i o novcu, mjerama i cijenama u 14. stoljeću na području Dubrovačke Republike. Nakon glavnog teksta slijede tri dodatka u kojima su opisani počeci čuvanja građe u državnom arhivu (a odnose se na izvore iz vremena Dubrovačke Republike), preneseni izvaci iz Diversisova opisa dubrovačke trgovine i transkribiran jedan dubrovački testament iz vremena Crne smrti.

U uvodu (str. 3-7) autorice objašnjavaju motive nastanka knjige, osvrću se na najvažnije izvore i postavljaju glavna istraživačka pitanja. Nadahnuće su našle u istraživanjima hrvatskog povjesničara medicine svjetskoga glasa Mirka Dražena Grmeka, zaslužnog za prestižno mjesto Dubrovnika kao začetnika zakonodavstva o zaštiti od kužnih zaraza. Polazište za predano i dugotrajno istraživanje po bogatim arhivskim serijama Državnog arhiva u Dubrovniku bila je pretpostavka da su Dubrovčani i nakon uspostave zakonodavnog okvira za primjenu karantene 1377. godine nastavili usavršavati zaštitne mjere. Arhivska vrela ponudila su dokaze o utemeljenju

prvog stalnog zdravstvenog ureda najkasnije 1397, kao i podatke o odlukama različitih tijela državne vlasti Dubrovačke Republike koja su pratila rad tog zdravstvenog ureda. Najveći naglasak u knjizi odnosi se na njegov rad za teške epidemije kuge 1526/27. godine, što je očekivano jer se temelji na izvoru koji je autorica Blažina Tomić otkrila u Dubrovačkom arhivu kao jedini potpuni zapis o radu zdravstvenog ureda.

Ne samo zbog ciljane strane publike, koja nerijetko vrlo slabo poznaje dubrovačku, pa i hrvatsku povijest općenito, nego i da bi naglasile neke pojedinosti koje će biti važne za razumijevanje nastanka i uloge zdravstvenog ureda, autorice su u prvom poglavljju (str. 8-41) sažeto, citirajući relevantnu literaturu, opisale Dubrovačku Republiku. Vrlo kratka povijest Dubrovnika dotiče se stanovništva i geografskog položaja, načela uprave, gospodarstva, uloge Crkve, zdravstvene kulture, prehrane i opskrbe vodom, kao i odnosa s Osmanskim Carstvom.

U drugom poglavljju (str. 42-67) autorice ukratko razmatraju fenomen kuge. Osvrću se u najkraćim crtama na dubrovačke epidemije kuge, od kojih je, nakon one iz 1348. godine, najpogubnija bila epidemija iz 1526/27. s više od 20.000 umrlih. Detaljno predstavljaju *Libro deli signori chazamorbi*, glavno vrelo za proučavanje rada zdravstvenog ureda početkom 16. stoljeća, i opisuju novu ulogu Sv. Roka i Blažene Djevice Marije kao zaštitnika od kuge.

U poglavljju o dubrovačkoj zdravstvenoj kulturi (str. 68-104) najviše je prostora posvećeno radu liječnika i kirurga (str. 71-104). Na temelju notarskih zapisa, autorice su sastavile vrijedan popis dubrovačkih liječnika fizika i kirurga od 1280. do 1600. godine. Dubrovčane su liječili uglavnom stranci, većinom podrijetlom s Apeninskog poluotoka, no bilo je i Španjolaca, Francuza, Grka, liječnika hrvatskog podrijetla i Židova. Pomno su opisani načini regrutiranja liječnika, njihove dužnosti i primanja i dodatne uloge koje su kao ugledne i povjerljive osobe imali u diplomatskim misijama. U 16. stoljeću u Dubrovniku su radili i poznati liječnici kao što je portugalski Židov Amatus Lusitanus.

Posebno vrijedan dio knjige je poglavlje u kojem se razmatra utemeljenje i razvoj stalnog zdravstvenog ureda u Dubrovniku (str. 103-137). Autorice argumentirano, koristeći arhivska vrela i domaću i stranu literaturu, dokazuju prvenstvo dubrovačke ustanove utemeljene 1390. godine, koja je imala stalne službenike najkasnije od 1397. Sve složenije i strože mjere za suzbijanje zaraze nisu, tvrde autorice, proizvod pojačane pravne represije nad građanima, nego su odraz osobite dubrovačke zdravstvene kulture koju obilježavaju rane sanitarne mjere, bolnice, ljekarne i liječnička skrb dostupna svim građanima.

Druga polovica knjige opširno se bavi događajima s početka 16. stoljeća, s posebnim naglaskom na kugu iz 1526/27. godine. Peto poglavlje (str. 138-161) dobar je primjer kako se jedan suhoparni izvor, popis putnika koji su stigli u Dubrovnik, može umješnim korištenjem literature oživjeti i uobličiti u zanimljiv tekst koji čitatelja vodi od stanja manje-više redovite obrane od kuge do koraka poduzetih za katastrofalne epidemije iz 1526/27. godine. Neobičan oblik grafikona 5.2 (str. 157) posljedica je male tehničke greške koja se potkrala urednicima knjige, jer je ukupni broj dolazaka putnika (1.551) zahvaćen u prikazu godišnjih dolazaka. Četiri završna poglavlja obilato koriste arhivsku građu nastalu za vrijeme najteže dubrovačke epidemije kuge nakon Crne smrti.

Šesto poglavlje (str. 162-182) autorice započinju dramatičnim opisom simptoma kuge na oboljeloj djevojčici, pripadnici vlasteoske obitelji, iz pera dubrovačkog državnog liječnika, Mlečanina Donata Muzija koji je i sam obolio i preživio. Slijedi pomna analiza poduzetih mjera za suzbijanje te osobito teške epidemije, koja je prve žrtve zabilježila 6. prosinca 1526. godine, redovito s osvrtom na efikasnost postupaka, uz primjenu komparativne metode koristeći se pritom odgovarajućom literaturom. Zanimljivo je spomenuti da je u tom teškom pomoru život izgubio samo jedan službenik zdravstvenog ureda.

Istraživači su prepoznali zapisnike kaznenog suda kao izvrsne izvore za povijest svakodnevice, osobito onih skupina koje se rijetko pojavljuju u vrelima druge vrste. Takvu mogućnost

iskoristile su i autorice ovog djela. U knjizi *Libro deli signori chazamorbi* bilježeni su i zapisnici procesa koje su vodili vlastelini na čelu zdravstvenog ureda protiv prekršitelja odredbi o zaštiti od kuge. Ti su zapisnici dragocjeni jer, između ostalog, otkrivaju pojedinosti iz života osoba koje su preboljele kugu, a pripadale su najsiromašnijim slojevima (str. 183-197). Sumnjičavost vlasti, osobito prema ženama, očita je u strožem pristupu i težim kaznama u odnosu na istovrsne muške prijestupnike.

Za vrijeme kuge "gospoda kacamorti" imali su sudbenu nadležnost ne samo nad prekršiteljima iz najnižih društvenih slojeva, nego i nad onima koji su im po bogatstvu i podrijetlu bili bliski, ili čak ravni. Međusobni odnosi dubrovačke vlastele nisu bili harmonični, a posebne ovlasti koje su imali vlastelini na čelu zdravstvenog ureda nisu u svim slučajevima bile dovoljne da zaustave i kazne prekršitelje protukužnih mjera koji su pripadali višim slojevima. Autorice su vrlo uspješno pokazale različite aktivnosti zdravstvenog ureda, a dotakle su se i međusobnog odnosa i osobina "kacamorata" (str. 198-212).

U posebnoj poglavlju razmatraju se slučajevi skrivanja oboljelih od kuge, uvoza robe sumnjiva podrijetla i odnosa vlasti prema prekršiteljima iz svećeničkog i redovničkog staleža (str. 213-228). U zaključku (str. 229-238) autorice pokazuju koji su čimbenici mogli utjecati na razvoj sustava zaštite od zaraza na području Dubrovačke Republike, naglašavajući da su u 16. i 17. stoljeću mjere koje su se vrlo rano primjenjivale u Dubrovniku postale europski standard. Ako je u Milanu prvi put primijenjen sanitarni kordon 1400. godine, a u Veneciji osnovana prva bolnica za kužne bolesnike 1423, Dubrovniku pripada prvenstvo u odlučnim potezima državne vlasti u svrhu trajne obrane od zaraza zakonom o "karanteni" iz 1377. i odredbom o utemeljenju stalnog zdravstvenog ureda 1390. godine.

S obzirom na stranog izdavača, koji donosi pogled izvana na znanstveni rad nastao u Hrvatskoj na hrvatskim izvorima i postavlja određene zahtjeve autorima imajući u vidu međunarodnu publiku, monografija je poučan primjer kako se hrvatske historiografske teme, osobito one koje

su već predstavljene zapaženim domaćim izdanjima kod uglednih izdavača, mogu i trebaju ponuditi i međunarodnoj publici. Studija je stoga višestruko korisna ne samo stranim, nego i hrvatskim čitateljima.

Knjiga autorica Blažina hvalevrijedan je i dobrodošao prilog koji osvjetljava dio bogate dubrovačke povijesti i daje uvid u djelić hrvatske historiografije kojoj, na žalost, iz poznatih, ali ne i nepremostivih razloga kronično nedostaju izdanja namijenjena međunarodnom čitateljstvu. Dodatni iskorak u pogledu dostupnosti izdavač je ostvario u svijetu već gotovo standardnim objavljivanjem ne samo tiskanog, nego i elektroničkog izdanja ove zanimljive i sadržajem bogate monografije.

Rina Kralj-Brassard

Marco Moroni, *L'impero di San Biagio. Ragusa e i commerci balcanici dopo la conquista turca (1521- 1620)*. Bologna: Il Mulino, 2011, 273 str.

Knjiga Marca Moronija pod naslovom *L'impero di San Biagio. Ragusa e i commerci balcanici dopo la conquista turca (1521-1620)* / Carstvo Svetog Vlaha. Dubrovnik i balkanska trgovina poslije turskog osvajanja (1521-1620) / uvršta se u veliki niz studija o ekonomiji Dubrovačke Republike u moderno doba koji je započeo Fernand Braudel, a nastavili ga svojim radovima, između ostalih, Jorjo Tadić, Alberto Tenenti, Sergio Anselmi i Antonio Di Vittorio. Polazeći od utvrđene dubrovačke historiografije, Moroni svojom knjigom želi osvijetliti temu o kojoj se malo govorilo u literaturi, posebno se koncentrirajući na trgovačke i financijske veze između dalmatinske republike i balkanskog zaleđa u razdoblju od 1521. do 1620. godine. Autorovo istraživanje najvećim se dijelom temelji na proučavanju neobjavljenih dokumenata koji se čuvaju u povijesnom arhivu stare Dubrovačke Republike u Dubrovniku.

Ključ za interpretaciju knjige autor daje u uvodu *Ragusa: "Hong Kong dell'Adriatico"*, čijim naslovom odaje priznanje istraživanjima Sergia Anselmija, koji je tu historiografsku metaforu upotrijebio u ogledu *Le relazioni economiche tra Ragusa e lo Stato Pontificio* (Gospodarske veze Dubrovnika i Papinske Države), objavljenom 1976. u *Nuova Rivista Storica*. Centralni položaj Dubrovačke Republike u mediteranskom bazenu, njezina važna uloga u trgovačkom i financijskom prometu između Istoka i Zapada, njezin dobro sačuvan historijski arhiv potaknuli su zadnjih šezdeset godina ostvarivanje brojnih studija. Dosađasnja istraživanja o dubrovačkoj ekonomiji u moderno doba zadržala su se na nekim posebnim aspektima dalmatinskoga grada-države, od pomorske trgovine do javnih financija, od novca do financijskih ulaganja. Međutim, u sjeni je ostala uloga Dubrovnika na Balkanu, koja je istražena za period kasnog srednjeg vijeka, ali nije podjednako dobro proučena i za moderno doba.

Razdoblje koje je Marco Moroni kronološki obradio u svojoj knjizi proteže se od 1521. godine kada je Sulejman Veličanstveni osvojio Beograd, do početka dvadesetih godina sedamnaestog stoljeća, vrijeme kada su Europu zahvatile ozbiljne ekonomske krize koje su označile početak zaokreta u mediteranskim gospodarstvima. Osmanskim osvajanjem Balkana pod vodstvom Sulejmana pokrenut je proces razvoja ekonomskih i društvenih struktura u osvojenim područjima, stvarajući pretpostavke za trgovačku ekspanziju Dubrovčana u zaleđe. Zato se kronološko razdoblje koje je autor uzeo u razmatranje podudara sa zlatnim vijekom trgovanja Dubrovnika s unutrašnjim područjima Osmanskog Carstva.

Glavni izvor za ovaj istraživački rad predstavlja arhivska serija *Debiti di Notaria*, koja se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku i sadrži prebogatiju seriju dokumenata o kreditima, od kojih se dobar dio odnosi na kredite u trgovini. Zbog propisa koji je stupio na snagu 1275, svaki trgovački kredit morao je biti uknjižen kod javnog bilježnika u Dubrovniku i zatim pohranjen u gradskoj kancelariji. Većina podataka u registri-ma serije *Debiti di Notaria* odnosi se na trgovinu s balkanskim zaleđem, tako da se iz brojnih